

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersine Yönelik Görüşleri ¹

Views of the Classroom Teachers about the Course of Human Rights, Citizenship and Democracy

Burak AKÇEŞME² Nuray KURTDEDE-FİDAN³

Özet

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkokulda yer alması, ders kitabı, dersin öğretim programı ve öğretim programında yer alan kazanımlarla ilgili sınıf öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır; derste karşılaşılan güçlükler ve çözüm yolları, öğretmenlerin derste kullandıkları yöntem, teknikler ve ölçme değerlendirme araçları belirlenmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemine sahip bu çalışmada olgu-bilim deseninden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar merkez ve ilçeleri, köy ve kasabalarında görev yapan ve ölçüt örnekleme ile belirlenen 17 erkek 13 kadın olmak üzere 30 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak dokuz sorudan oluşan yarı- yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde tümevarımsal içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğu İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersine ilişkin kavramları küçük yaşlardayken öğrenmenin bireye önemli bir katkı sağlayacağını belirtmiştir. Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi ilkokul programında yer almaya devam edecektir; içeriğinin uygulamaya ve yaparak-yaşayarak öğrenmeye dayalı bir şekilde yeniden düzenlenmesine ve öğrenciyi aktif kılacak bir içerikle müfredatta yer alması önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

İnsan hakları, vatandaşlık, demokrasi dersi, sınıf öğretmeni, nitel araştırma.

Abstract

The purpose of this study is to determine the views of the classroom teachers about Human Rights, Citizenship and Democracy. Within the framework of this aim, the opinions of the teachers of the classroom were taken regarding the inclusion of the Human Rights, Citizenship and Democracy course in primary school, the textbook, and the achievements in the curriculum and curriculum of the course; difficulties and solutions encountered in the course, methods and techniques used in the course, and assessment and evaluation tools were tried to be determined. In this study in which the qualitative research method was used the phenomenology pattern was employed. The participants of the study are thirty classroom teachers (17 male and 13 female) working in the districts, villages and towns of Afyonkarahisar province in the 2016-2017 academic year. The participants were selected through the criteria sampling. The data of the study were collected using a semi-structured interview form consisting of nine items. The data obtained were analyzed through the inductive content analysis method. As a result of the analyzes, the majority of the participants stated that learning the concepts related to the Human Rights, Citizenship and Democracy course at an early age will make a significant contribution to the individuals. In line with the findings obtained from the views of the participants, it can be argued that if the Human Rights, Citizenship and Democracy course will continue to be included in the primary school education programs, the course content should be reorganized in a way that is based on practice and learning by doing and living, and that its content should make the students active participants of the learning process.

Key Word

Human rights, citizenship and democracy course, classroom teacher, qualitative research method.

Atf için: Akçeşme, B. & Kurtdeede Fidan, N. (2021). Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi [MSKU Journal of Education]*, 8(1), 147-164. DOI: 10.21666/muefd.779867

Received: 12.08.2020

Accepted: 29.03.2021

Published: 01.05.2021

¹ Bu makale, ilk yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu projeleri (16.SOS.BİL.19) tarafından desteklenmiştir.

² MEB, Sınıf Öğretmeni, burak_akcesme@hotmail.com ORCID:0000-0002-6566

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, nkurt@aku.edu.tr ORCID: 0000-0002-2056-1994

Eğitim bireyin toplumsallaşmasını ve çeşitli donanımlar edinmesini sağlayan oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Eğitim toplumdaki istikrarı korumanın yanında bir değişim aracıdır. Tarih boyunca eğitimin esas amacı kültürün tüm nesillere aktarımını sağlamak olmuştur (Güven, 2010). Çocukların topluma hazırlanması eğitimin öngörülen merkezi fonksiyonlarından biridir. İyi ya da kötü, olumlu veya olumsuz, herhangi bir şekilde eğitim insanın bakış açısını, eylemlerini ve ilişkilerini etkiler (Turan ve Yıldırım, 2016). Her konuda eğitime ve bir şeyler öğrenmeye ihtiyaç duyan insanoğlunun, kendisini çok yakından ilgilendiren İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi hakkında da bilgilendirilmeye ihtiyacı vardır. İnsan hakları, insanın sadece insan olması sebebiyle, insanın değerini ve tüm yönleriyle kişiliğini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür (Yığıttir, 2014). İnsan hakları ya da kamu özgürlükleri genel olarak, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklardır (Üste, 2007). Bugün, insan hakları eskiye nispeten daha da önem kazanmış ve sadece iç hukukun değil; uluslararası hukukun da konusu olmuştur (Çiftci, 2015). Uluslararası hukuk ve insan hakları belgeleri vatandaşlığı öncelikle bir hak olarak benimsemiştir. Örneğin; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde "Herkesin, bir uyrukluğa hakkı vardır." denmektedir (Altunya, 2003). İlk defa 1789 Fransız İhtilali ile siyasi bir anlam kazanan "vatandaş" kelimesi, son iki asırda sözlüklerimize girmiştir. Fransız Millî Meclisi tarafından kabul edilerek 26 Ağustos 1789 tarihinde yayımlanan "*İnsan ve Vatandaş/Yurttaş Hakları Beyannamesi*" başlıklı belge, vatandaş kelimesini hafızalara yerleştirmiştir (Bakioğlu ve Kurt, 2009). Engle ve Ochoa (1988) vatandaşlığı; bir devlet veya millet tarafından bireye atfedilen yasal bir statü olarak tanımlamışlardır (Akt. Merey, Karatekin ve Kuş 2012). Uluslar tarafından bireylere atfedilen vatandaşlık kavramı beraberinde; insan hakları, adalet, eşitlik, özgürlük, devlet kurumlarının işleyişi hakkında bilgi sahibi olma, eleştirel düşünme ve iletişim becerileri gibi yeterliliklere sahip olma imkanı tanımaktadır. Bu özellikler toplumlara demokrasi kavramı ile birlikte girmektedir. Politik bir kavram olan demokrasi bir yönetim, aynı zamanda eşitlik, adalet, hak, özgürlük, sorumluluk, uzlaşma, aklın egemenliği, farklılıklara karşı hoşgörü, insana saygı, dayanışma, paylaşım vb. değerleri barındıran bir yaşam biçimidir (Sadık ve Sarı, 2012). Demokrasi ve insan hakları kavramları birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Bir siyasi rejim olarak demokrasi, insan haklarının gerçekleştirildiği düzeni temsil eder. İnsan hakları ise doktrin olarak demokrasilerin temelini oluşturur (Duman, Yavuz ve Karakaya, 2016). Bireylerin demokratik bir yurttaş olarak yetişmeleri için demokrasinin gerektirdiği bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmaları gerekmektedir. Çocukların vatandaşlık, demokrasi ve onlara ilişkin diğer kavramları benimsemeleri ve demokratik tutum ve davranışlarda bulunmaları ancak vatandaşlık ve demokrasi hakkında eğitilmeleriyle mümkün olabilir. Bu yüzden vatandaşlık bilgisinin ve demokrasinin gelişip yaygınlaşmasında okullarda bu alanda yapılacak faaliyetler büyük öneme sahiptir (Farrell, 1998).

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersine ilişkin dünyada ve ülkemizde birçok araştırma (Durdı ve Erdamar 2020; Hastürk, 2019; Aslan ve Aybek, 2018; Akdeniz, 2018; Erol 2018; De Araújo ve Afonso, 2018; Tan, Naidu ve Jamil 2018; Karagözoğlu, 2017; Toprak ve Demir, 2017; Oğuz Haçat ve Demir, 2017; Gürel, 2016; Sağlam ve Hayal 2015; Bajaj 2012) yapılmıştır. Durdı ve Erdamar (2020), sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi programına ilişkin görüşlerini inceledikleri çalışmada; bu dersin öğrenciler için kesinlikle faydalı olduğu, içeriğin daha somut hale getirilmesinin ve daha fazla etkinlik yapılacak şekilde planlamasının verimi arttıracığı sonucuna ulaşmışlardır. Tan, Naidu ve Jamil (2018) araştırmalarında, ahlak eğitimi dersinin ve ders kitaplarının iyi bir vatandaş yetiştirmede etkili, öğrencilerin sorumluluk bilinçlerinin gelişmesine doğrudan katkısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. De Araújo ve Afonso (2018), insan hakları eğitiminin hangi dönemde, hangi yöntemler ve araç-gereçlerle yapılacağı konusunda araştırma yapmıştır. Erken çocukluk döneminde verilmesi gereken değerler ile insan hakları eğitimi sayesinde kazandırılacak ilkelerin birleştirilmesi gerektiği hakkında düşünceyi desteklerler. De Araújo ve Afonso (2018)'nin elde ettiği sonuçlara göre insan hakları eğitimi oyunlar, hikayelerden yararlanarak verilmelidir. Aslan ve Aybek (2018), sınıf öğretmenlerinin ilkökul dördüncü sınıf İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşleri inceledikleri çalışmada İnsan Hakları dersi sayesinde öğrencilerin kendi hakları ile ilgili bilgi sahibi olacaklarını, topluma karşı sorumluluklarının ve demokrasinin ne olduğunu öğreneceklerini ve bunun yanında da bazı değerleri kazandıklarını belirtmişlerdir. Karagözoğlu (2017), İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde gazetelerden yararlanmanın etkisini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunda, ders içeriğinde yer alan insan haklarına ilişkin kazanımların güncel olaylarla ilişkilendirilmesinde gazetelerin verimli bir öğretim aracı

olarak kullanılabilirdiği sonucuna ulaşmıştır. Toprak ve Demir (2017), yaptıkları araştırmada dördüncü sınıf öğrencilerinin yaş grubu göz önüne alındığında İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin dördüncü sınıfta okutulmasının genel olarak öğrencilere faydalı olacağı sonucuna ulaşmışlardır. Fakat ders kitabı içeriğinin ve İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi programı kazanımlarının, öğrencilerin bilişsel somut işlemler döneminde olmasından dolayı konu ve kavramlarda sadeleştirmeler yapılarak ve kazanımlar ile ders süresi arasında denge kurulması sağlanarak, derste yaşanan zorlukların üstesinden gelinebileceği yönünde öğretmenlerin çeşitli önerileri olduğu görülmektedir. Gürel (2016), yaptığı araştırmada sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri vatandaşlık eğitimini iyi, bilgili ve değer sahibi vatandaşların yetiştirilmesi amacıyla verilen eğitim olarak tanımladıkları sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar, Türkiye'de verilen vatandaşlık eğitiminin kesinlikle gerekli ve daha donanımlı ve yeterlilik düzeyi yüksek öğretmenler tarafından verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Birbiriyle bu kadar ortak noktaları, bağlantıları ve ilişkisi olan; hayatın olmazsa olmazı ve mutlaka bilgi sahibi olmamız gereken İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi kavramları eğitim sistemimiz içinde de sürekli kendisine yer bulmuştur. Gerek Sosyal Bilgiler dersi içerisinde gerekse İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi başlığı altında ilkökul ve ortaokul programlarında yer almış ve bu kavramlara ait beceriler, yaşantılar eğitim yoluyla kazandırılmaya öğrencilere çalışılmıştır. Daha önce ortaokulda yer alan İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökulda olmasına ve bu dersin kazanımlarına, öğrenme öğretme süreçlerine, derste kullanılan kaynaklara, kullanılan ölçme değerlendirme araçlarına, ayrıca yaşanan sorunlara yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin alındığı araştırmaya ülkemizde çok fazla rastlanmamıştır. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin alanyazına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasine ilişkin bakış açılarının ve bu derste yaşanan yaşantılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul programında yer alması ile ilgili görüşleri nelerdir?
2. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin yararlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan kazanımlara ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullanılan araç-gereçlere ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Sınıf öğretmenlerini İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullanılan ölçme değerlendirme araçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
7. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlüklerle ilişkin görüşleri nelerdir?
8. Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlüklerin çözümüne ilişkin görüşleri nelerdir?
9. Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin daha etkili olması için önerilere yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmanın desenini, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni oluşturmaktadır. Olgu bilim araştırma deseninin amacı, bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İlkokulda İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersini sınıf öğretmenleri okutmaktadır. Bu dersle ilgili tüm yaşantılar, algılar ve odaklanılan olguların tümünü sınıf öğretmenleri yaşamaktadır. Bu nedenle bu araştırma, sınıf öğretmenlerinin derse yönelik yaşantılarını keşfetmeye yönelik olarak gerçekleştirilen olgu bilimsel bir araştırmadır. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları; araştırılmak istenen olguyu deneyimleyen bireylerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar merkez ve ilçeleri, köy ve kasabalarında görev yapan ve ölçüt örnekleme ile belirlenen 17 erkek 13 kadın olmak üzere 30 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçsal örneklemede, araştırma için seçilen durumlar, daha fazla bilgi sağlayacağı ve aydınlatıcı olduğu için seçilir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Nitel bir analiz için önceden belirlenmiş ölçütlerin karakteristik özelliklerini gösteren veri sistemindeki tüm durumlar derinlemesine incelenmektedir (Patton, 2014). Bu araştırmanın katılımcıları belirlenirken İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin dördüncü sınıfta okutuluyor olması sebebiyle dördüncü sınıfı okutan sınıf öğretmenlerinin seçilmesine dikkat edilmiş ve belirlenen ölçüt örnekleme çerçevesinde 30 sınıf öğretmeni de dördüncü sınıfı okutan sınıf öğretmenlerinden seçilmiştir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin kişisel özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Bilgileri

Değişken		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	13	43.3
	Erkek	17	56.7
	0-5 yıl	3	10
Kıdem	6-10 yıl	7	23.3
	11-15 yıl	7	23.3
	16- 20 yıl	10	33.4
	21 yıl ve üzeri	3	10
	Toplam	30	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 30 sınıf öğretmeninden 13’ü kadın, 17’si erkektir. 13 sınıf öğretmeni 16 yıl ve üstünde mesleki kıdeme sahiptir. 11-15 yıl arası ve 6-10 yıl arası görev yapan sınıf öğretmenleri ise yedişer kişiden oluşmakta; 0-5 yıl arası görev yapan sınıf öğretmenlerinin ise 3 kişi olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada dokuz açık uçlu sorudan ve dört alt sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu formu geliştirmek için öncelikle, alanyazın taraması yapılmış, dördüncü sınıf İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin programı ve kapsamı gözden geçirilmiş ve tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. Daha sonra sekiz soru ve altı alt sorudan oluşan veri toplama aracı oluşturulmuş; uzman görüşü alınarak sorular düzenlenmiş ve dokuz soru dört alt soru olmak üzere veri toplama aracına son şekli verilmiştir.

Araştırmanın Veri Toplama Aracının, Veri Analizlerinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Görüşme formundaki soruların kapsam geçerliliğini belirlemek amacıyla Sosyal Bilgiler ve eğitim bilimleri alanında çalışmalar yapan dört uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Gelen öneriler üzerine gerekli düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır. Görüşme formundaki soruların anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla iki sınıf öğretmeni ile pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamalar veri toplama aracının geliştirilme sürecinde ve dördüncü sınıf öğretmenleri ile ortalama 15 dakikalık görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda formda yer alan iki sorunun anlaşılmasında problem yaşandığı ve alınan cevapların net olmadığı görülmüş ve bu sorular görüşme formundan çıkarılmıştır. Alınan uzman görüşleri ve yapılan pilot uygulamalar sonucunda bazı sorularda daha anlaşılır olması amacıyla cümle kurgularında değişiklikler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler ve eklemeler sonucunda veri toplama aracının amaca hizmet ettiği belirlenip uygulanmaya başlanmıştır. İlk görüşmelerden sonra “katılımcı kontrolü (membercheck)” uygulaması gerçekleştirilmiştir. Sonuçların geçerliği, kaliteli nitel araştırmanın temel dayanağıdır. Katılımcı kontrolü, sonuçların geçerliğini keşfetmek için bir yöntemdir. Veriler veya sonuçlar, katılımcıların verdiği bilgiler ile doğruluk gösteriyor mu kontrol etmek için katılımcılara geri gönderilir. Bu basit raporlama ile katılımcı vermiş olduğu bilgilerin araştırmada yer verilen yorumlamalarını kabul etmeyebilir (Birt, Scott, Cavers, Campbell ve Walter, 2016). Bir geçerlilik artırma uygulaması olan katılımcı kontrolü, verilerin toplandığı katılımcılara tekrar ulaşarak, görüşme kayıtları ve o zamana kadar yapılan analizler hakkında

geri bildirimine dayanan bir uygulamadır. Katılımcı kontrolünde amaç araştırmacının katılımcıların söylediği şeyleri kendi ön bilgileri veya önyargıları nedeniyle yanlış anlama ve yorumlama ihtimalini ortadan kaldırmaktır (Merriam, 2013; Maxwell, 2005, akt. Gezer 2016). Katılımcı kontrolü (member-check), nitel araştırmada önemli bir doğrulama yöntemi olarak belirtilmektedir. Genel olarak, bir araştırmacının katılımcının öznelliğini tespit etmek amacıyla katılımcı kontrolü kullanılır. Bununla birlikte, bazı teorisyenler, nitel araştırmalar için öncelikli bir amaç olarak düşünülmesi gerektiğinden söz etmektedirler (Koelsch, 2013). Araştırmada, toplanan verilerin dökümü ve temel düzeyde verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Anlaşılamayan noktalar not alınmış ve daha sonra katılımcılardan randevu alınarak yapılan dökümler ve gerçekleştirilen analizler katılımcılarla paylaşılmıştır. Sunulan veriler katılımcılar tarafından kontrol edilerek anlaşılamayan sorular tekrar sorulmuş, yer almasını istemedikleri veriler araştırmadan çıkarılmış ve araştırmacı tarafından anlaşılamayan noktalar tekrar sorularak katılımcılardan cevaplar alınmış ve veriler teyit edilerek katılımcı kontrolü gerçekleştirilmiştir. Ayrıca araştırmada verilerin analizlerinde kodlamalarda ve alt temalarda uyuşum yüzdesi de, Miles ve Hubberman (Miles ve Hubermann, 1994)' ın, [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanma Süreci

Veriler toplanmadan önce, etik kurul onayı (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun değerlendirme kararının tarihi=09.12.2016, Etik değerlendirme belgesi sayı numarası=2016/137) alınmıştır. Ayrıca Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alınmıştır. Veriler 20.04.2017 tarihinde başlayıp 08.06.2017 tarihlerinde toplanmıştır. İlkokul dördüncü sınıfta görev yapan 30 sınıf öğretmeni ile gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların izni dâhilinde veriler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Araştırmacı, verileri toplarken bilimsel etik kurallar çerçevesinde hareket etmiştir. Görüşmeler, derslerin bölünmemesi amacıyla katılımcıların dersleri bittikten sonra ve görüşmelerin rahat gerçekleştirilebileceği bir ortamda yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, tümevarımsal içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde, araştırmada ulaşılan veriler derin bir çözümlemeye tabi tutularak kavram ve temalara ulaşılır. İçerik analizi sürecinde veriler kodlanır, belirlenen kodlar tema ve alt temalara göre gruplandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler araştırmacı tarafından worde aktarılmıştır. Yazıya dökülen tüm görüşme verileri iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Birbiriyle ilişkili olan kodlar benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırılmış ve bu kodlardan hareketle alt temalar belirlenmiştir. Miles ve Huberman (1994)' ın önerdiği formüle göre [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] araştırmacılar arasında % 92.00 oranında uyuşum bulunmuştur. Bulguların sunumunda elde edilen veriler doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir. Doğrudan alıntılarda katılımcıların gizliliğinin sağlanması amacıyla her bir öğretmene kod ad (Mustafa (Ö1), Oğuz ...) verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul programında yer alması ile ilgili görüşleri “İlkokulda Olmalı ve İlkokulda Olmamalı” şeklinde iki alt temada ele alınmıştır. Analizler sonucunda ortaya çıkan alt tema ve kodlar Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu bu dersin ilkökul programında yer alması gerektiğini belirtirken, bazıları da ilkökulda yer almaması gerektiğini ifade etmiştir. 24 sınıf öğretmeni İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul programında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenler, bu dersle öğrencilerin önemli bilgi, beceri ve değerler kazandığını, farklı bakış açılarını öğrendiklerini ve sosyal etkileşimlerinin arttığını ifade etmişlerdir. Bazı sınıf öğretmenleri ise bu dersin içerisindeki kavramların ağır olması ve öğrencilerin anlamakta zorluk çekmesinden ayrıca bu derse ait bilgi, beceri ve değerlere zaten diğer derslerde de yer veriliyor olmasından dolayı ilkökullarda İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin olmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinin İlkokul Programında Yer Alması ile İlgili Görüşleri

Tema	Alt tema	Kod	f
İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökulda yer alması ile ilgili görüşler	İlkökulda olmalı	İnsan hakları ile ilgili önemli kavramların öğrenilmesi	10
		İnsan hakları ile ilgili önemli değerlerin öğrenilmesi	7
		Çocukların farklı bakış açılarını öğrenmesi	3
		Çocukların sosyal etkileşimlerinin artması	1
	İlkökulda olmamalı	İlkökuldaki diğer derslerde bu derse ait bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılıyor olması	3
		Öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olmaması	2
		Kitaptaki kelimelerin ağır ve konuların soyut olması	2

Öğretmenlerin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökulda yer alması ile ilgili görüşleri ile ilgili doğrudan alıntılar şu şekildedir: Mustafa öğretmen (Ö1) “*İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökullarda yer alması geleceğimiz açısından, çocuklarımız açısından; gerçek anlamda demokrasinin ne olduğunun, bundan daha öte insan haklarının ne olduğunun öğretilmesi açısından çok önemlidir.*” şeklinde; Oğuz öğretmen (Ö2) ise “*Çocukların demokrasi, empati gibi birçok kavramları öğrenmesi açısından olumlu olduğunu düşünüyorum. Mesela çocuklar aralarındaki sorunları şiddet yoluyla çözmeye taraftarı ama biz bu dersle bunların çözüm olmayacağını gayet güzel işliyoruz. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin müfredata konulması bu bakımdan güzel bir olay.*” görüşleriyle belirtmiştir.

Elde edilen verilerden hareketle İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul programında yer alması genel anlamda olumlu karşılanmaktadır. Bu derse ait insan hakları, vatandaşlık, demokrasi, eşitlik vb. kavramların; sevgi, saygı, adalet, sorumluluk vb. gibi değerlerin öğrenilmesi açısından, öğrencilerin sosyalleşmesi ve farklı bakış açıları geliştirmesi yönlerinden dersin katkısı olduğu ifade edilmektedir. Dersin ilkökul düzeyine uygun olmadığını ifade eden sınıf öğretmenleri ise öğrencilerin düzeyinden, bu derste verilen kavramların diğer dersler içerisinde zaten veriliyor olmasından ve dersin sunuluş şekli olarak kitaptaki kelimelerin öğrencilerin gelişiminin üstünde ve konuların soyut olmasından dolayı İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul programında yer alması ile ilgili olumsuz görüş belirtmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul öğrencilerine yararlarına ilişkin görüşleri “Bilgi, Beceri, Tutum ve Değerler Açısından” üç alt temada ele alınmıştır. Analizler sonucunda ortaya çıkan alt tema ve kodlar Tablo 3’te sunulmuştur ve ardından bu alt tema ve kodlara ilişkin doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinin Yararlarına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt tema	Kod	f
İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin yararları	Bilgi açısından	Bilgi sahibi olma	7
		Hakların önemli olduğunu anlama	6
		Bilgi, beceri ve değerlerin erken yaşlarda kazandırılması	3
	Beceri açısından	Hakların neden korunması gerektiği bilincine varma ve ona göre davranma	2
		Öğrenilenlerin bilgi, beceri ve değerleri davranışlarına yansıtma	6
	Tutum ve Değerler açısından	Yaşadığı toplumun değerlerini anlama ve ona göre davranma	2
		Farkındalık, duyarlılık, bilinç, düşünce, tutum ve davranış kazandırma	1

Tablo 3’te görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin neredeyse tamamı İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul öğrencileri için yararlı olduğunu belirtmiştir. Bu ders ile öğrencilerin insan hakları ile ilgili birçok bilgi kazandığı, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi ile ilgili hakların neden korunması gerektiği bilincine varma ve ona göre davranma olarak beceriler kazandıkları ve değerler kazandıkları vurgulanmıştır. Katılımcılar İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin insan hakları ve demokrasi hakkında bilgi sahibi olmayı sağladığı, bu derse ait kavramların küçük yaşlarda öğretilmesinin kolay olması açısından yararlı bulduklarını belirtmiştir.

Öğretmenlerin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasinin dersinin yararları ile ilgili görüşlerinden doğrudan alıntılar şu şekildedir: Tayfun öğretmen (Ö3) “*Tabii ki yararlıdır. Çocuk küçük yaşlardan bu*

yana haklarının ne olduğunu bilecek tabi bunun yanında sorumluluklarını da öğrenmiş olacak... Biz çocuklara insan hakları verirken sorumluluklarının da önemli olduğunu, bunların da verilmesi gerektiği kanaatindeyiz; veriyoruz da. Tabi ilkökul çağlarında hatta daha öncelerden verilmesi lazım. İlkokula gitmeyen bir çocuğun bile evde bir yaşama hakkının, bir oyun hakkının, beslenme hakkının olabildiğini bilmesi lazım...”, olarak; Elif öğretmen (Ö4) “Kesinlikle yararlı olduğunu düşünüyorum. Ders hikâyelerle aktarılıyor, oradaki her kavramı algılayamıyor olabilirler ama teması, içeriği hoşlarına gidiyor.” şeklinde ifade etmiştir.

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde öğrenilenlerin bilgi, beceri ve değerleri davranışlarına yansıtma açısından yararlı olduğunu; Betül öğretmen (Ö20) “Yararlıdır, özellikle dördüncü sınıfta yaşlarına uygun olarak gelişimleri açısından karşılaştıkları bir olayda haksızlık yapıldı, hile yapıldı sürekli bu düşünceleri ve yorumları var onları yenmek açısından önemlidir” diyerek; Büşra öğretmen (Ö21) “Yararlıdır. Küçük yaşta hak, sorumluluk, özgürlük gibi kavramları tanıyorlar ve bunu günlük yaşamda uygulayabiliyorlar.” şeklinde ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenleri; İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökul öğrencileri için yararlı olduğunu düşünmektedir. Bilgi, beceri ve tutum ve değerler açısından dersin yararlarını belirten katılımcılar; derse ait kavramların farkına varma, bunları önemseme ve hayatlarına uyarlama anlamında önemli katkı sağladığını ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan kazanımlara ilişkin görüşleri üç alt temada ele alınmıştır. Analizler sonucunda ortaya çıkan alt tema ve kodlar Tablo 4’te sunulmuş ve ardından doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 4

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlara İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kod	f
Kazanımlara yönelik görüşler	Olumlu Görüşler	Kazanımlar yeterli ve seviyelerine uygun	19
	Olumsuz Görüşler	Kazanımlar öğrencilerin seviyelerine uygun değil	5
		Kazanımlar bilgi düzeyinde	1
	Öneriler	Kazanımlar sadeleştirilmeli	5
Kazanımların sayısı azaltılmalı		2	

Tablo 4’te görüldüğü gibi katılımcıların büyük çoğunluğu “programda yer alan kazanımları yeterli bulduğunu ifade etmiştir. Bazı öğretmenler ise kazanımların sadeleştirilmesi gerektiğini, öğrencilerin seviyelerine uygun olmadığını belirtmiştir. Kazanımlara yönelik önerilerde ise kazanımların sadeleştirilmesi ve sayısının azaltılması gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Dersin kazanımlarının sayısına ve öğrenci seviyesine uygunluğu açısından olumlu görüşlerini belirten öğretmenlerden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ahmet öğretmen (Ö5) “Yeterli olduğunu düşünüyorum açıkçası. Çok fazla derin değil, çocukların anlayacağı tarzda zaten hikâyeleştirilmiş bir şekilde anlatıldığı için çocuklara, çocukların anlayacağı tarzda, anlayacağı düzeyde kazanımlar olduğunu düşünüyorum.”, Veli öğretmen (Ö6) “Bizim ünite planlarımızdaki kazanımlar kitabımızda bulunan hikâyeler ve hikâyelerin sonunda bulunan soru-cevaplar birbirini bütünüyor. Bütünlediği için hem öğrencilerimiz için faydalı olmuş oluyor hem de programın dördüncü sınıfa uygun olduğunu gösteriyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Kazanımlarla ilgili olumsuz görüşlerini belirten öğretmenlerden yapılan doğrudan alıntılar şu şekildedir: Esra öğretmen (Ö7) “Kazanımlar çok fazla, azaltılması gerekiyor. Kazanımlar daha çok ortaokul düzeyi için uygun olduğunu düşünüyorum. O yüzden basitleştirilmeli diye düşünüyorum.”, Kadir öğretmen (Ö8) “Bu derste geçen kazanımlar soyut ve çok fazla yoğun onun için sadeleştirilmeli diye düşünüyorum.” ifadelerinde bulunmuştur.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullandıkları yöntem ve teknikler, iki alt temada ele alınmıştır. Bu veriler Tablo 5’te sunulmuş ve ardından doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 5

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinde Kullandıkları Yöntem ve Teknikler

Tema	Alt tema	Kod	f
------	----------	-----	---

Kullanılan yöntem ve teknikler	Geleneksel yöntem ve teknikler	Soru-cevap	19
		Anlatım	15
		Okuma	9
		Beyin fırtınası	2
Yapılandırıcı uygulamalar		Drama	20
		Örnek olay	12
		Güncel yaşamla bağlantı kurdurma	12
		Tartışma	2
		Gezi-gözlem-inceleme	1

Tablo 5'te görüldüğü gibi, sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde daha çok soru-cevap, anlatım, okuma ve beyin fırtınası yöntem ve tekniklerini kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca, öğretmenler drama, örnek olay, güncel yaşamla ilişki kurma, tartışma ve gezi-gözlem-inceleme yöntemlerini kullandıklarını belirtmiştir. Öğretmenlerin hem geleneksel hem de yapılandırıcı uygulamalara yer verdikleri söylenebilir.

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde geleneksel yöntem ve tekniklerden yararlandığına yönelik öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ahmet öğretmen (Ö5) “*Dediğim gibi hani 1.sınıftan beri yaptığımız, öğretmenin kitaptaki hikâyeyi okuması, öğrencilerin dinlemesi ve bunun sonucunda soru-cevap şeklinde dersin işlenmesi.*”

Mevlüt öğretmen (Ö9) “*Genellikle bu dersi işlerken Türkçe dersine çok benziyor yani elimizdeki kaynaklar ve imkânlar doğrultusunda okuma, karşılıklı konuşma, soru-cevap şeklinde geçiyor daha çok bunu yapabiliyoruz bunun dışına çıkamıyoruz.*”;

Elif öğretmen (Ö4) “*Biz okuyoruz önce normalde sonra o hikâyeye ilgili sorular yöneliyorum soru-cevap genellikle o şekilde işliyoruz. Hikâye okuyoruz ve üzerinde konuşuyoruz açıkçası.*”

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde dramadan yararlandığını ifade eden öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntı şu şekildedir: Mustafa öğretmen (Ö1) “*Bu derste genellikle dramadan yararlanıyorum. Öğrenciler anlatılmak istenilenleri daha iyi anlıyor ve dersi daha çok seviyorlar*

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yararlandıkları araç gereçlere ilişkin görüşleri iki alt temada ele alınmıştır. Analizler sonucunda ortaya çıkan alt tema ve kodlar Tablo 6'da sunulmuş ve ardından doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi, görüşme yapılan sınıf öğretmenlerinin tamamı İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi ders kitabından yararlandığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcılar, ders kitabının dışında öğrencilere film, çizgi film ve animasyon, reklam ve kamu spotu izletme amacıyla bilgisayar ve projeksiyondan yararlandıklarını belirtmiştir. Ayrıca on katılımcı akıllı tahta, on bir sınıf öğretmeni bu derste ders kitabının dışında herhangi bir teknolojik araç gereç kullanmadığını belirtmiştir.

Tablo 6

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinde Yararlandıkları Araç-Gereçlere İlişkin Görüşleri

Tema	Alt tema	Kod	f	
Araç gereçlere ilişkin görüşler	Araç gereçlerden yararlanma	Ders Kitabı	30	
		Bilgisayar ve projeksiyon	19	
		Film izletme	8	
		Animasyon çizgi filminden yararlanma	5	
		Reklamlardan yararlanma	2	
		Kamu spotlarından yararlanma	2	
		Görsellerden yararlanma	2	
		Akıllı tahta	10	
		Araç gereçlerden yararlanmama	İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde teknolojik araç gereçten yararlanmama	11

Katılımcıların bu derste birçok araç gereçten yararlandığına yönelik görüşlerinden doğrudan alıntılar şu şekildedir: Mustafa öğretmen (Ö1) “*Okullarda kullanılacak tüm teknolojik araçlardan yararlanıyorum. Akıllı tahtadan yararlanıyorum var sınıfımda aktif, projeksiyondan yararlanıyoruz var aktif. Bilgisayarımız var aktif.*”, Beyza öğretmen (Ö10) ise “*Akıllı tahtadan, videolardan, projeksiyon, bilgisayar; EBA'dan yararlanıyorum. Konularla ilgili uygun kısa filmler izletebiliyorum. O şekilde.*” Ramazan öğretmen (Ö11) “*Genellikle projeksiyon, şu anda akıllı tahta okulumuza henüz gelmedi.*

Bilgisayardan faydalanıyoruz. Topladığımız bilgileri USB'ye atıyoruz, paylaşmamız gerekirse çocuklarla projeksiyon vasıtasıyla yansıtıp o şekilde teknolojik aletlerden faydalanıyoruz.”

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde herhangi bir araç-gereçten yararlanmama nedenini ise; Ahmet öğretmen (Ö5) *Elimizde devletin dağıtmış olduğu kitabın haricinde bir materyal olmadığından dolayı görselleştirme şansımızın az olduğunu düşünüyorum açıkçası. Bundan dolayı hani eğer devletimiz, MEB, TTK ders kitaplarının yanında eğer ayrı bir CD, interaktif bir CD gönderebilirlerse görselleştirebileceğimizi, bununla beraber işte bilgisayar, projeksiyon gibi araç ve gereçlerinin kullanılmasının sağlanabileceğini düşünüyorum.”* Büşra öğretmen (Ö21) *“Teknolojik araçları çok kullanma ihtiyacımız olmuyor. Görsel anlamda merak edilen bir şey olursa ancak o zaman bilgisayar kullanabiliyoruz.”* şeklinde ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullandıkları ölçme değerlendirme araçlarına ilişkin alt tema ve kodlar Tablo 7’de sunulmuştur. Tablo 7’de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde kullandıkları ölçme değerlendirme teknikleri “geleneksel ölçme değerlendirme teknikleri” ve “alternatif ölçme değerlendirme teknikleri” olmak üzere iki alt temada ele alınmıştır. Sınıf öğretmenlerinin neredeyse tamamı geleneksel ölçme değerlendirme tekniklerinden yararlandıklarını belirtmiştir. İki sınıf öğretmeni ise bu derse ait bir ölçme değerlendirme yapmadığını ve ders içi performansla ilgili değerlendirme yaptıklarını belirtmiştir. Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde geleneksel ölçme değerlendirme tekniklerini kullandıkları görülmektedir.

Tablo 7

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinde Kullandıkları Ölçme Değerlendirme Araçlarına İlişkin Görüşler

Tema	Alt Tema	Kod	f
Ölçme değerlendirme araçları	Geleneksel ölçme değerlendirme araçları	Açık uçlu sorularla sınav	28
		Doğru-yanlış soruları	28
		Test	28
		Eşleştirme	28
		Boşluk doldurma	28
	Alternatif ölçme değerlendirme araçları	Öz değerlendirme, öğrenci dosyası ve öğrenci performans değerlendirme	2

Genellikle geleneksel ölçme araçlarını kullandığını ifade eden katılımcılardan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Ayşe öğretmen (Ö12) *“Biz ikiye yazılı yapıyoruz her dönem bu derste. Yazılıları da çok zor muhakkak bir şey bilin cinsinden hazırlamıyorum. Daha çok çocuğun tahmin edebileceği kendi yaşantısına uygun sorular hazırlamaya çalışıyorum. Yani okuduğu zaman öyle bir olayı ya da durumu kendisi de kafasında canlandırırsın ona göre nasıl olmalıdır diye düşünmesi lazım.”*,

Filiz öğretmen (Ö22) *“Klasik yazılı yapıyoruz. Doğru-yanlış, çoktan seçmeli sorular, boşluk doldurma, eşleştirme ve klasik sorular sorabiliyoruz bu şekilde.”*

Tuğçe öğretmen (Ö13) *“Ölçme değerlendirme normal sınav yapmak zorunda olduğumuz için sınava yönelik soru-cevap veriyorum. Genellikle dediğim gibi bunları ilk önce sınıfta işliyoruz soru-cevap halinde daha sonra o konulardan o sorduğum sorulardan sınav yapıyorum. Test, açık uçlu soru ve boşluk doldurma şeklinde hepsini kullanıyoruz sınavlarda. Sözlü notu vereceksek onu da dersteki katılımından ve bu drama çalışmalarındaki kendini ifade etme becerilerine bakıyorum.”*

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde herhangi bir ölçme değerlendirme yapmayan öğretmenlerden Ahmet öğretmen Ö5 *“Yani, ölçme değerlendirme araçlarını kullanmadık çünkü şöyle söyleyeyim: ilk geçen sene uygulandığı için bu ders ben açıkçası şöyle düşündüm: hani çocuklara bu kavramları ezberletmek yerine anlattığımız hikâyelerle çocuğun yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlamayı amaçladık. Yani hikâyelerden ders çıkarmasını, görsellerden yeni bilgiler öğrenmesini*

sağlayarak, dersin biraz daha eğlenceli hale getirilmesini sağladık. Not konusunda da çocukları çok fazla sıkmadık.” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlükler ve bu güçlükler için çözüm önerilerine ilişkin görüşleri iki temada toplanmıştır. Bu tema, alt tema ve kodlara ilişkin bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8’de görüldüğü gibi İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde 24 sınıf öğretmeni en çok dersten kaynaklı sorunlar yaşadığını ve dersten kaynaklı sorunların ise; ders içeriğinin soyut olmasından, ders kitabının içeriğinden ve ders saatinin az olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. 14 sınıf öğretmeni ise öğrenci kaynaklı sorunlar yaşadıklarını, bu sorunların öğrencinin hazırbulunuşluluğundan, kavramları anlamakta zorlanmalarından ve öğrenilenlerin kalıcı olmamasından kaynaklandığını belirtmiştir. Yedi sınıf öğretmeni derse dair güçlüklerin sınıf öğretmeninden kaynaklandığından bahsetmiş ve bu güçlüklerin genellikle öğretmenin anlatım yöntemini kullanma ve dersi işlerken zamanı yetiştirememeden olduğu belirtmiştir. 10 sınıf öğretmeni bu derste yaşanan güçlüklerin veli kaynaklı olduğunu; derste öğretilenler-öğrenilenler ile ailede öğretilen-öğrenilenlerin çatışması, veliler ile sınıf öğretmenlerinin iş birliği eksikliği ve velilerin bilinçli olmamasından kaynaklandığını belirtmiştir. Son olarak bir sınıf öğretmeni de yaşanan güçlüklerin fiziksel ortam kaynaklı olduğunu ve yeterli araç-gereç olmamasının fiziksel yetersizliğe neden olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 8

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinde Yaşanan Güçlükler ve Çözüm Önerilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Alt tema	Kod	f
Yaşanan güçlükler	Ders kaynaklı	Ders içeriğinin soyut olması	14
		Ders kitabının içeriği	6
		Ders saatinin az olması	4
	Öğrenci kaynaklı	Öğrencilerin hazırbulunuşluluğunun yetersizliği	7
		Öğrencilerin kavramları anlamada zorlanması	5
		Öğrenilenlerin kalıcı olmaması	2
	Öğretmen kaynaklı	Genellikle anlatım yönteminin kullanılması	5
		Zamanı verimli kullanamama	2
	Veli kaynaklı	Derste öğrenilenler ile ailede yaşananların çatışması	7
		Veliler ile işbirliği eksikliği	2
Velilerin bilinçli olmaması		1	
Çözüm önerileri	Fiziksel ortam kaynaklı	Drama etkinliklerinin yapılacağı alan olmaması	1
		Çocukların günlük yaşamlarından örnekler verme ve ilişki kurdurmaya çalışma	11
	Sınıf içi uygulamalar	Dramadan yararlanma	7
		Tartışma yönteminden yararlanma	5
	Kaynaklar	Kitaptaki metinleri kısaltma ve özetleme	3
		Farklı kaynaklardan yararlanma	

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlüklerin dersten kaynaklı olduğunu; Oğuz öğretmen (Ö2) “.....*Bu derste kavramların birçoğu soyut kavramlar olduğu için çocuklar bunu söylemede, anlamada ve anlatmada zorluk çekiyor.*” diyerek belirtmiştir.

Öğrenciden kaynaklanan sorun yaşadığını Zuhul öğretmen (Ö14) “*Çocukların hazırbulunuşluk seviyelerinin düşük olduğunu düşünüyorum. Çocuk hak hukuk kavramlarını biliyor ama işin içine yasa anayasa falan girince çocuk bunları algılamakta zorlanıyor, karıştırıyor.*” şeklinde açıklamıştır.

Öğretmen kaynaklı sorunları Ali öğretmen (Ö15) “*Bu derste yaşanan güçlüklerin kaynağı başta öğretmen. İnsan hakları, demokrasi kavramlarını özümseyecek, yaptığı uygulamalarla da çocuğa örnek olacak.*”, diye ifade ederken;

Kadir öğretmen (Ö8) “*Başta ilk önce İnsan Hakları dersinde öğretmenlerin yetersiz olmasından kaynaklanabilir*” şeklinde açıklamıştır.

Veli kaynaklı sorunu Sema öğretmen (Ö16) “*Eğitime ailenin katılmaması, eğitim-öğretimi ailenin desteklememesi olarak görüyorum.*” diyerek açıklamıştır.

Fiziksel ortam kaynaklı sorunu Süleyman öğretmen (Ö17) “... fiziki alan, materyal bulma bunlarla ilgili sıkıntılar var. Örneğin bir canlandırma gerçekleştireceğiz; sınıfımızın küçük olması da bazen buna engel olan durumlar arasında bulunabiliyor.” şeklinde dile getirmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu, kitapta verilen metinleri çocukların hayatlarına uyarlayarak çocukların anlamalarını kolaylaştırmaya yönelik etkinlikler yaptıklarını belirtmiştir. Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde karşılaşılan güçlükleri çözmek için drama, tartışma ve güncel olaylardan yararlandıklarını belirterek derste yapılandırmacı uygulamaların daha etkili olduğunu savunmuştur. Bu şekilde güçlükleri ortadan kaldırmaya çalıştıklarını belirtmiştir.

İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlüklerle yönelik çözüm önerileri ile ilgili katılımcılardan doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Güncel olaylardan yararlanarak çözdüğünü Süleyman öğretmen (Ö17) “Bu konuları canlandırmaya dökerek çocukların hem dersi anlamasını hem de eğlenerek zevk almalarını sağladık.” ifade etmiştir.

Ek kaynaklar kullanarak ve dramadan yararlanarak çözdüğünü Tuğçe öğretmen (Ö13) “Günlük hayatla ilişkilendirmeye çalıştım her zaman anlayabilmeleri açısından. Anlatılan konudaki ağır ise o konu ile ilgili günlük hayatta yaşadığımız bir örneği vermeye çalıştım. Bunların drama şeklinde canlandırarak çocukların anlamasını sağlıyorum.” diyerek, görüşlerini açıklamıştır.

Yine güncel olayla ilişkilendirip ve çocuğa görelik ilkesine göre çözdüğünü ifade eden Selma öğretmen (Ö18) “Basite indirgeyerek kendi yaşantılarına uydurarak onların da yaşayabileceği bazı olaylarla benzeştirerek o şekilde çözmeye çalıştık.” diyerek belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin daha etkili olması için önerilere yönelik görüşlerine ait veriler, beş alt temada ele alınmıştır. Analizler sonucunda ortaya çıkan alt tema ve kodlar Tablo 9’da sunulmuş ve ardından doğrudan alıntılara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 9

Sınıf Öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersinin Daha Etkili Olması için Önerilere Yönelik Görüşleri

Tema	Alt tema	Kod	f
Öneriler	Öğretmenlere yönelik öneriler	Öğrenci merkezli etkinlikler düzenlemeli	8
		Gezi gözlem inceleme yöntemi kullanılmalı	2
		Sınıfa uzman kişiler davet etmeli	2
		Derse planlı bir şekilde girmeli	2
		Programı incelemeli	2
	İHVD dersine yönelik öneriler	İHVD dersi ayrı bir ders olarak olmamalı	5
		Sosyal bilgiler dersinde ayrı bir ünite olarak verilmeli	2
		Hayat bilgisi dersinde verilmeli	1
	Ders kitabına yönelik öneriler	Güncel yaşamdan konulara yer vermeli	5
		Hikâyelerdeki kavramlar öğrencilerin gelişim özelliğine uygun olmalı	5
	Velilere yönelik öneriler	Veliler ilgili olmalı	5
		Okulda öğrenilenlere yönelik veliler destek vermeli	2
	Fiziksel olanaklara yönelik öneriler	Çeşitli araç gereçler sağlanmalı (Filmler, animasyonlar, kamu spotları, dergiler vb.)	1

Tablo 9’da görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin daha etkili olması için önerilere yönelik görüşleri beş alt temada toplanmıştır. Sınıf öğretmenlerinin üçte birine yakını verilmesi gereken kazanımların sadeleştirilmesi gerektiğini ve öğrencilerin dikkatini çeken içeriğe yer verilerek zenginleştirilebileceğini ifade etmiştir. Az sayıda sınıf öğretmeni İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ayrı ders olarak okutulmaması gerektiğini düşünse de; bu düşüncede olmayan sınıf öğretmenleri ise bu dersin işlenme sürecinde öğrenci merkezli uygulamalara yer verilmesi gerektiğini, gezi-gözlem-inceleme yönteminin kullanılmasını, uzman kişilerin çağrılmasını, güncel yaşamdan konulara yer verilmesi gerektiğini, derse karşı velilerin ilgili olmasının gerektiği ve ders işleme sürecinde kullanılmak üzere çeşitli araç gereçler temin edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu derste alan uzmanından yararlanılmasının etkili olacağını Mustafa öğretmen (Ö1) “Bu derste öğrenilenler ile öğrencilerin birebir temas halinde olması gerekir yani yaparak yaşayarak öğrenmeleri gerekir. İlçede bir insan hakları komisyonu var adliye binasında. İsterim ki öğrencilerle birlikte (psikolojisini ne kadar etkiler etkilemez ayrı bir konu) bu konuya bakan (insan hakları konusuna) savcı

beyle çocuklarımı konuşturmak isterim. Ceza savcısıyla ceza hâkimiyle senede en az bir ders saatlik, çocukların anlayabileceği dilden çocuklara anlatmasını isterim. ...” diyerek ifade etmiştir.

Kitapla ilgili önerisini; Aykut öğretmen (Ö23) “... *kitapta görseller çok az, anlatılanlar yazılanlar şekil itibariyle çocuğun anlayacağı şekilde değil; baya üzerinde. Görseller arttırılabilir bir de konular basitleştirilebilir.*”, şeklinde ifade ederken; Kitaptaki metinlerin çok uzun olduğunu, konuların ağır olduğunu Esra öğretmen (Ö7) “*Metinler kısaltılabilir. Somutlaştırılabilir ve soyut konular çıkartılabilir.*” diyerek, Mevlüt öğretmen ise (Ö9) “*Bu konuda kitaplardaki içerik yetersizdir bunlar geliştirilmelidir ...”* şeklinde dile getirmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersiyle ilgili hizmet içi eğitime yönelik görüşleri alındığında katılımcıların on yedisi hizmet içi eğitime ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, derste kullanılacak yeni yöntem ve tekniklere ilişkin, dersteki bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasına yönelik eğitime ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır:

Burhan öğretmen (Ö19)“*Mutlaka ek bilgi lazım oluyor bize, bilgi olarak sınırlı olduğumuzu ve daha fazla materyale ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum...*”

Tuğçe öğretmen (Ö13) ise “*Açıkçası insan hakları ile ilgili bir eğitim alınabilir. Mesela biz okuldan mezun olurken böyle bir ders yoktu ve biz bunun eğitimini almadık. Beden eğitimi, resim, müzik vs. bunlarının hepsinin eğitimini aldık ama bunun eğitimini almadık. Bu müfredatı nasıl işlememiz gerektiği ile ilgili bir eğitim alınabilir.”*

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada ilkokulda okutulan İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi sayesinde insan hakları, vatandaşlık, hak, hukuk, adalet, eşitlik, uzlaş, demokrasi vb. kavramların daha küçük yaşlardayken öğrenmenin bireylere önemli katkılar sağlayacağını vurgulamıştır. Ayrıca ilerleyen dönemde bu kavramları benimseme ve hayata uygulamada kolaylıklar sağlayacağı konusunda görüşler belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkokulda yer almasının uygun olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Eğitimin ve eğitimcilerin, özellikle de çocuklarla ilgili olarak, bir sosyal sorumluluğu vardır. Birincisi, onların kendi haklarının ve başkalarının haklarının farkında olmalarını sağlamak için insan haklarının savunulması ve eğitiminin verilmesidir. İkinci olarak, çocuklarda hem gerekli bilginin kazanılması, becerinin geliştirilmesi hem de çocukluktan itibaren çocukların demokratik becerilere sahip bir insan olarak yetiştirilmesi için okul, hakların eğitiminde ayrıcalıklı bir alan olarak kabul edilmelidir (De Araújo ve Afonso, 2018). İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin dördüncü sınıfta okutulması genel olarak öğrencilere faydalı olacaktır (Toprak ve Demir, 2017). Araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda da ilkokullarda İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin verilmesinin önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Er, Ünal ve Özmen (2013) sekizinci sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin dördüncü sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma adlı çalışmasında katılımcılar, vatandaşlık ve demokrasi kavramlarının ve bilincinin erken yaşlarda kazanıldığını ve dersin ilkokulda olmasının uygun olduğunu vurgulamıştır. Durdi ve Erdamar, (2020)’ın araştırmasında ise, öğretmenler bu dersin içeriğinin soyut olduğunu, konularının ilkokul seviyesine uygun olmadığını, ders saatinin artırılmasını ve dersin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. Hastürk (2019) ve Erol (2019) araştırmalarında öğretmenler bu derse ait kavramların dördüncü sınıf seviyesinde soyut düşünme becerisi yeterince gelişmemiş öğrenciler için uygun olmayacağını, bu nedenle dersin ortaokul düzeyinde ayrı bir ders olması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan diğer araştırmalarda ise (Balbağ, Bayır ve Ersoy 2017; Oğuz Haçat ve Demir, 2017; Toprak ve Demir, 2017; Sağlam ve Hayal, 2015; Ülger ve Yel 2013; Aydeniz 2010) dersin ilkokulda olmasının uygun olduğu yönündedir.

Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programında yer alan kazanımlarla ilgili olarak; kazanımların sayı olarak yeterli olduğunu ama içeriğinde birtakım düzenlemeler ile iyileştirmeler yapılabileceği fikrinde birleşmektedir. Öğretmenler, kazanımların öğrencilerin seviyelerine uygun şekilde ve bilgi düzeyinden beceri, tutum ve değer düzeyinde davranışlar kazandırmaya yönelik olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Aslan ve Aybek (2018), Purcu (2019), Toprak ve Demir (2017)’ in araştırmasında da dördüncü sınıf İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin kazanımlarının öğrencilerin seviyelerinin üzerinde olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Toprak ve Demir (2017) araştırmalarında, kazanım sayısı ve kapsamının fazla olmasına rağmen bu ders için ayrılan ders süresinin yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Kazanım sayısının fazla olmasının aynı zamanda ders kitabına yansımından dolayı dersin işlenmesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Sınıf öğretmenleri tarafından İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin faydalarına ilişkin olarak; insan hakları ile ilgili kavram ve değerlerin öğrenilmesi, öğrencilerin farklı bakış açıları edinmeleri ve sosyal etkileşimlerinin artması gibi katkılar sağlayacağı belirtilmiştir. Lohrenscheit (2002), tarafından yapılan çalışmada, insan hakları eğitimi aracılığıyla demokrasi, adalet, özgürlük, dayanışma, barış, onur, haklar ve sorumluluk kavramlarına ilişkin bir anlayış ve duyarlılık geliştirildiği belirtilmiştir (Akt. Aslan ve Aybek, 2018). Gürel (2016), sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim dördüncü sınıf İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersine yönelik görüşlerini belirledikleri çalışmada öğretmenler; bireylerin bilinçli, uyumlu, hayata hazır, demokratik değerlere sahip, saygılı, çözüm odaklı, karşılaştığı problemleri çözebilen, sorumlu ve haklarını bilen yurttaş olarak yetiştirilmelerinin ancak vatandaşlık eğitimi ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Oğuz Haçat ve Demir, (2017) araştırmaları sonucunda, öğretmenler bu ders ile öğrencilerin hak, özgürlük ve sorumluluk yönünden çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfetmekte ve değerler hakkında bilgiler edinmektedir diye belirtmiştir.

Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde bazen geleneksel yöntem ve tekniklerini, çoğunlukla ise yapılandırmacı uygulamaları kullandıklarını belirtmiştir. Bu dersin sadece bilgi boyutunda öğrenilenlerle kalmaması, öğrenilen bilgilerin beceri, tutum ve davranışa dönüştürülmesi için ders sürecinde öğrencilerin aktif kılınması gerekmektedir. İnsan hakları eğitiminde ilkeler anlatım yoluyla değil; oyunlar, hikâyeler, etkinlikler ve uygulamalar ile kazandırılmalıdır (De Araujo ve Afonso, 2018). Patel (2012) insan hakları eğitiminin sadece müfredata bağlı olarak yürütülmesinin kalıcı bir öğrenme sağlamada yetersiz kalacağını, bunun yerine öğrenciyi aktif kılan uygulamalara dayalı etkinliklerle öğretme sürecinin yürütülmesinin daha faydalı olacağını ifade etmektedir.

Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde, çoğunlukla ders kitabını kullanmaktadırlar. Ders kitabı dışında farklı araç-gereçler de kullanmaktadırlar. Fakat bu araç-gereçleri az kullanmaktadırlar. Bu araç-gereçlerin başında internet, bilgisayar ve akıllı tahta gelmektedir. Sınıf öğretmenleri bilgisayar ve akıllı tahtayı konuyla ilgili görsellerden, kamu spotlarından, videolardan ve filmlerden yararlanmak amacıyla kullandıklarını belirtmiştir. Öğrenciler, internetten İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi konularında proje çalışmalarına katılabilirler. Böylece, öğrenciler düşüncelerini dile getirme özgürlüğünü kullanıp karar alma süreçlerine katıldıkları için katılım becerilerini geliştirmiş olur. Karagözoğlu (2017), yaptığı çalışmada İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi öğretim sürecinde güncel gazete haberlerinden yararlanmanın öğrenciler üzerinde etkili ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı sonucuna ulaşmıştır. Topkaya (2014), İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde eğitici çizgi roman gibi kaynaklardan yararlanmanın öğrencilerin başarılarını, derse yönelik tutumlarını ve demokratik algılarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde ölçme değerlendirme geleneksel değerlendirme araçlarını kullandıklarını belirtmiştir. Açık uçlu, doğru-yanlış, test, eşleştirme ve boşluk doldurma soruları ile öğrencilerin bilgi düzeyinde yoklandığı sınavlar gerçekleştirilmektedir. Balbağ, Bayır ve Ersoy (2017)' un yaptıkları araştırmada da, öğretmenlerin öğrencileri geleneksel değerlendirme teknikleri ile değerlendirdiği sonucuna ulaşmıştır. Geleneksel ölçme değerlendirme teknikleri demokrasi ve vatandaşlık dersi değerlerinin ne derecede kazanıldığını belirlemede yetersiz kalabilir ve sadece sonuç odaklı değerlendirme yapılabilir. Bunun yanında süreci de değerlendirme olanağı sunan alternatif ölçme değerlendirme teknikleri de muhakkak kullanılmalıdır.

Sınıf öğretmenlerinden elde edilen verilere göre İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde; ders kaynaklı, öğrenci kaynaklı, öğretmen kaynaklı, veli kaynaklı ve fiziksel ortam kaynaklı sorunlar yaşandığı belirlenmiştir. Sınıf öğretmenleri tarafından ders içeriğinin soyut olması, öğrencilerin hazırbulunuşluğunun yetersizliği, genellikle anlatım yönteminin tercih edilmesi, derste öğrenilenler ile çevrede ve ailede öğrenilenlerin çatışması ve yeterli araç-gereç bulunmaması bir sorun olarak belirtilmiştir. Gürel (2016) tarafından yapılan araştırmanın da desteklediği şekilde; öğretmen yetersizliği, derste kullanılacak araç-gereç eksikliğinden kaynaklanan ve ders kaynaklı sorunlar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ders kaynaklı olan sorunlardan olan sayısal olarak ders kitabı eksikliği, konuların öğrencilerin bulunduğu dönem özelliklerinden farklı olarak soyut olması, haftalık ders saatinin azlığı ve

öğrenilen bilginin sadece bilgi olarak kalması ve uygulamaya aktarılamaması önemli sorunlar arasında gösterilmektedir. Katılımcılar, yaşanan sorunların çözümünde farklı materyaller kullanılması, dersin mümkün olduğunca somutlaştırılarak işlenmesi ve öğrencilerin derse katılımının sağlanmasını ön plana çıkarmaktadır. Gündüz (2018) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerle yapılacak ders, her türlü etkinlik ve proje çalışmalarında araç-gereç temini noktasında katkıda bulunulursa çok daha verimli ve güzel sonuçların ortaya çıkacağı sonucuna ulaşmıştır. İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde, bilgi boyutu ne kadar önemli olsa da tutum ve davranış boyutu daha önceliklidir. Çünkü bilmek yaşantıya aktarıldığı sürece anlamlı olacaktır. Bundan dolayı, öğretim yöntemlerini belirlerken, tutum ve beceri kazandırmaya uygun yöntemlerin seçilmesine dikkat edilmelidir (Yeşil, 2004). Durdi ve Erdamar, (2020)'in araştırmasında da, öğretmenler derse ayrılan sürenin artırılması, öğrenci merkezli etkinliklerin yer alması gibi bazı öneriler getirmiştir. Sınıf öğretmenleri İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinde yaşanan güçlükler, çocukların günlük yaşamlarından örnekler vererek ve bu örnekleri derste yer alan konularla ilişkilendirerek ve yapılandırmacı uygulamalardan yararlanarak çözüm bulduklarını belirtmiştir. Balbağ, Bayır ve Ersoy (2017) yaptıkları çalışmada, öğretmenler ve öğrenciler dersin etkili olmasına ilişkin ortak olarak günlük yaşamla ilişkilendirmeyi ve görsel materyaller kullanmayı önermiştir.

Katılımcılar, İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin daha etkili olması için dersin içeriğine, dersi okutan sınıf öğretmenlerine yönelik uyarı ve önerilerde bulunmuştur. Ders içeriğinin ilkökul öğrencisinin anlayabileceği şekilde sadeleştirilmesi gerektiğini; sınıf öğretmenlerinin derste öğrenci merkezli etkinlikler düzenlemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Ünveren ve Gündüz (2020) yapmış oldukları çalışmalarında değer eğitimi yaparken veya önemli şahsiyetlerin hayatlarından ya da söylemlerinden örnekler sunarken çocukların içinde buldukları gelişim dönemlerinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Buradan hareketle de çocuklara uygun yaşantılar sağlanarak ve etkinlikler düzenlenerek derslerin işlenmesinin daha verimli olacağı önerisinde bulunmuşlardır. Aslan ve Aybek (2018)'in, yaptıkları çalışmada katılımcılar öğrenme öğretme sürecinde öğrenci merkezli etkinlikler düzenlediklerini belirtmiştir. Bu bağlamda; gezi-gözlem-inceleme de yapılabileceğini belirtmişlerdir. Demokrasinin ne olduğunun teorik olarak aktarılmasından daha çok demokratik tutum ve becerilerin kazandırılmasına önem verilmesi ve yaparak yaşayarak öğrenme ortamlarının oluşturulması; öğrencilerin demokrasiyi içselleştirmeleri için okul ortamında demokrasinin yaşatılması gerekir (Sadık ve Sarı, 2012).

Katılımcılar İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi için hizmet içi eğitimler verilmesini ve ders esnasında kullanılmak üzere bir kılavuz kitabın bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Araştırmanın bu bulgusu Kaymakçı (2015), tarafından yapılan araştırma ile örtüşmektedir. Aynı çalışmada, katılımcının çoğunluğu ilkökul dördüncü sınıfta okutulacak İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi için hizmet-içi eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular ve tartışmalardan hareketle aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

1. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersi ile ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yönelik; araştırma esnasında gözleme dayalı veri toplanmasına da yer verilebilir. Bu şekilde verilerin zenginleştirilmesi, fotoğraflanması ve sınıfta gerçekleştirilen uygulamaların bizzat görülmesi açısından faydalı olabilir.
2. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ilkökulda planlamasını gerçekleştiren kurumlara yönelik olarak; ders içeriğinin ve kazanımlarının öğrencilerin hazırbulunuşluluğu göz önüne bulundurularak daha somut bir şekilde hazırlanması daha faydalı olacaktır. Ders kitabının eğlenceli ve faydalı etkinliklerle donatılması, öğretim programında yer alan kazanımların sayısının azaltılması ya da ilkökul İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersinin ders saatinin arttırılması dersin daha verimli şekilde işlenmesini sağlayacaktır.
3. Dersin işlenmesi esnasında kullanılmak amacıyla CD, kamu spotu, reklam vb. araç-gereçlerin hazırlanması ve dönem başında okullara gönderilmesi önerilebilir.
4. İlkokul dördüncü sınıfta İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi dersini okutan sınıf öğretmenlerine yönelik; ders işlenirken yaparak-yaşayarak öğrenme ortamı sunularak öğrencilerin derse aktif katılımı sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Akdeniz, B. (2018). İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kastamonu Örneği). (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık bilgisi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Aslan, S., & Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilkök 4. sınıf insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 233-262
- Aydeniz, D. (2010). İlköğretim 4. 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin insan hakları ve demokrasi eğitimindeki işlevselliği. (Yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bajaj, M. (2012). From “time pass” to transformative force: School based human rights education in Tamil Nadu, India. *International Journal of Educational Development*, 32(1),72-80.
- Bakioğlu, A. ve Kurt T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö., & Ersoy, A. F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 223-241.
- Birt, L., Scott, S., Cavers, D., Campbell, C., & Walter, F. (2016). Memberchecking: A tool to enhance trust worthiness or merely a nod to validation?. *Qualitative Health Research*, 26(13), 1802-1811.
- Christensen, L. B., Johnson, B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri: desen ve analiz*. (2.Baskı). (A. Aypay, Çev.) Anı Yayıncılık.
- Çiftci, A. (2015). *Vatandaşlık bilgisi (Demokrasi ve İnsan Hakları)*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- De Araújo, A. S. S., & Afonso, M. L. M. (2018). Human rights education in early childhood education: formation of subjects of rights. *Revista Eletrônica de Educação*, 12(1), 46-60.
- Duman, T., Karakaya, N., & Yavuz, N. (2016). *İnsan hakları ve demokrasi vatandaşlık bilgisi*. Pegem Yayıncılık.
- Durdi, M., & Erdamar, G. (2020). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin görüşleri. *JRES*, 7(1), 193-218.
- Er, H., Ünal, F., & Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 179-196.
- Erol H. (2018). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinin ortaokul öğretim programından çıkarılmasına ilişkin bir değerlendirme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 51-67.
- Farrell, J. P. (1998). Democracy and education: Who gets to speak and who is listened to?. *Curriculum Inquiry*, 28(1), 1-7.
- Gezer, U. (2016). Sosyal bilgiler dersinde kariyer bilinci geliştirme: öğretmen görüş ve uygulamaları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir
- Gündüz, M. (2018). Öğrencilerin hayat bilgisi dersinde yaptıkları projelerin sorumluluk duygusuna katkısı hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1374-1385.

- Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, (KEFAD), (17)3*, 641-660.
- Güven, S. (2010). İlköğretim birinci kademedeki vatandaşlık eğitimi üzerine bir durum çalışması. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hastürk, E. (2019). Sosyal bilgiler öğretimi uzmanları ve öğretmenlerinin gözünden insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine bakmak: Bu dersi kim vermeli? (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karagözoğlu, N. (2017). İnsan hakları eğitiminde gazetelerden yararlanma. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(3)*, 64-79.
- Kaymakçı, S. (2015). İlkokul öğretmenlerinin gözünden demokrasi ve insan hakları eğitimi. Öztürk, M., Saydam, A., Palancı, M. ve Kırpık, C. (Ed.). *Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları eğitimi ilkökul 4. sınıf için etkinlik örnekleri* içinde (1.Baskı) (s.19-49). Orka matbaa.
- Koelsch, L. E. (2013). Reconceptualizing the membercheck interview. *International Journal of Qualitative Methods, 12(1)*, 168-179.
- Merey, Z., Karatekin, K., & Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık eğitimi: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(3)*, 795-821.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book*. London: Sage Publication.
- Oğuz Haçat, S., & Demir, F. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2(1)*, 1-17.
- Patel, B. M. (2012). Human rights and education. *Indian Streams Research Journal, 2(11)*.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (3. Baskı) (M. Bütün ve S.B. Demir, Çev). Pegem Akademi.
- Purcu, S.S. (2019). İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri ile öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Sadık, F., & Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi, 1*, 48-62.
- Sağlam, H. İ., & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkökul 4. Sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1)*, 207-217.
- Tan, B. P., Naidu, N. B. M., & Jamil, Z. (2018). Moral values and good citizens in a multi-ethnic society: A content analysis of moral education text books in Malaysia. *The Journal of Social Studies Research, 42(2)*, 119-134.
- Topkaya, Y. (2014). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde eğitici çizgi roman kullanımının bilişsel ve duyuşsal öğrenmelere etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Toprak, E., & Demir, S. B. (2017). İlkokul 4. sınıf “İnsan Hakları, Vatandaşlık Ve Demokrasi” dersinde yaşanan sorunların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(4)*, 2160-2179.
- Turan, R., & Yıldırım, T. (2016). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Anı Yayıncılık.
- Ülger, M., & Yel, S. (2013). Ara disiplin alanı olarak insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili ilköğretim öğretmenlerinin yeterlik algıları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, 4(10)*, 19-32.

- Ünveren, D., & Gündüz, M. (2020). Türkçe dersinde değer eğitimi bağlamında kullanılan Mevlana'nın sözlerini ilköğretim öğrencilerinin anlama düzeyi, *International Journal of Language Academy*, 8(1), 1-15.
- Üste, R. B. (2007). İnsan hakları eğitimi ve ilköğretimdeki önemi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 1, 295-310.
- Yeşil, R. (2004). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 35-41.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. (2014). Temel insan hak ve özgürlükleri. İ. Acun, B. Tarman ve E. Dinç. (Ed.) *İnternet destekli etkin insan hakları demokrasi ve vatandaşlık eğitimi içinde* (2. Baskı) (s.2-13). Pegem Akademi.

Extended Abstract

Introduction

Individuals must have the necessary knowledge, skills and attitudes in regard to democracy in order to be a democratic citizen. The adoption of citizenship, democracy and other concepts related to them, and democratic attitudes and behaviors can only be acquired by children if they receive formal education about citizenship and democracy. Therefore, the activities to be carried out in this field at schools are of great importance in the development and spread of citizenship knowledge and democracy. Children gain knowledge, skills and value regarding these concepts through the Human Rights, Citizenship and Democracy course and the Social Studies course. Children may acquire the learning outcomes of these studies at an early age. The aim of this study is to determine the views of classroom teachers on the Human Rights, Citizenship and Democracy course. Based on this framework, the views of the classroom teachers were obtained about the inclusion of the Human Rights, Citizenship and Democracy course at primary schools, the textbook, the educational program of the course and the learning outcomes stated in the program, the difficulties encountered in the courses as well as solutions, the methods, techniques and measurement-assessment tools used by the teachers in the courses.

Method

In this study in which the qualitative research method was used the phenomenology pattern was employed. The participants of the study are thirty classroom teachers (17 male and 13 female) working in the districts, villages and towns of Afyonkarahisar province in the 2016-2017 academic year. The participants were selected through the criteria sampling. The data of the study were collected using a semi-structured interview form consisting of nine items. The data obtained were analyzed through the inductive content analysis method.

Findings

The findings of the study indicated that for the participants the inclusion of the Human Rights, Citizenship and Democracy course at primary schools is necessary and useful the participants mostly stated that the learning outcomes in the education program are sufficient. The participants are found to employ mostly the traditional teaching and learning methods and techniques in Human Rights, Citizenship and Democracy course. The participants stated that they frequently use the textbook while teaching, and that they also make use of movies, cartoons, news and public service ads on the subjects. In regard to the assessment and measurement in the Human Rights, Citizenship and Democracy courses, it found that the participants mostly employ traditional assessment methods and techniques. They, on the other hand, expressed some difficulties experienced caused by the nature of the course. The participants stated these problems as fewer course hours and abstract nature of the course content. They also added that the linguistic and narration patterns of the stories included in the textbooks are not suitable for the students' developmental levels. In addition, the participants mentioned other problems which are student-sourced, teacher-sourced, in-class practices, physical environment, parents, etc. Finally, the suggestions of the classroom teachers for the solution of these problems experienced in the Human Rights, Citizenship and Democracy course are discussed.

Discussion

The majority of the participants stated that learning the concepts related to the Human Rights, Citizenship and Democracy course at an early age will make a significant contribution to the individuals.

They stated that the Human Rights, Citizenship and Democracy course will have an important effect on students' gaining different perspectives and assuming a social role. In line with the findings obtained from the views of the participants, it can be argued that if the Human Rights, Citizenship and Democracy course will continue to be included in the primary school education programs, the course content should be reorganized in a way that is based on practice and learning by doing and living, and that its content should make the students active participants of the learning process.

*Bu çalışma için 09.12.2016 tarihinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Yayın ve Etik Kurulundan 2016/137 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

**Yazarlar destek için Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne ve araştırmaya katılan öğretmenlere teşekkür eder.

***Bu makaleye yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.